

LBRIS

We know
books

Emile Durkheim

SOCIOLOGIA
REGULILE METODEI SOCIOLOGICE

Tradusă de
C. Sudețeanu

Îngrijită de Dimitrie Gusti

ANTET REVOLUTION

și care, prin urmare, nu presupun nici o competență specială, ea nu este în drept să vorbească destul de tare spre a face pasiunile și prejudecățile să tacă. Desigur, este încă departe timpul în care ea va putea să joace în fapt acest rol; cu toate acestea, trebuie să lucrăm de pe acum spre a o face capabilă să-l îndeplinească într-o zi.

CUPRINS

Sociologia lui Emile Durkheim de C. Sudeteanu (p. 3)

Prefața ediției întâi (p. 27)

Prefața ediției a doua (p. 29)

INTRODUCERE (p. 42)

Starea rudimentară a metodologiei în științele sociale. Obiectul lucrării.

CAPITOLUL 1 (p. 43)

Ce este un fapt social?

Faptul social nu se poate defini prin generalitatea sa înăuntrul societății. Caractere deosebitoare ale faptului social: 1) exterioritatea cu privire la conștiințele individuale; 2) acțiunea coercitivă pe care el o exercită sau este susceptibil să o exercite asupra acestor conștiințe însele. Aplicarea definiției acesteia la practicile constituite și la curentele sociale. Verificarea acestei definiții.

Alt chip de a caracteriza faptul social: starea de independență în care el se găsește cu privire la manifestările sale individuale. Aplicarea acestei caracteristici la practicile constituite și la curentele sociale. Faptul social se generalizează fiindcă este social, nicidecum el nu este social fiindcă este general. Cum această a doua definiție intră în prima.

Cum faptele de morfologie socială intră în această definiție însăși. Formula generală a faptului social.

CAPITOLUL II (p. 52)

Reguli privitoare la observarea faptelor sociale

I. – Regulă fundamentală: A trata faptele sociale ca lucruri. Faza ideologică pe care o străbat toate științele și în cursul căreia ele elaborează noțiuni vulgare și practice, în loc de a descrie și a explica lucruri. Pentru ce această fază trebuia să se prelungească în sociologie mai mult încă decât în celelalte științe. Fapte împrumutate din sociologia lui Comte, din aceea a lui Spencer, din starea actuală a moralei și a economiei politice și arătând că acest stadiu n-a fost încă depășit.

Motive pentru a-l depăși: 1) Faptele sociale trebuie să fie tratate ca lucruri fiindcă ele sunt *date* imediate ale științei, pe când ideile, a căror dezvoltare sunt socotite, nu sunt date direct. 2) Ele au toate caracterele lucrului.

Analogii ale reformei acesteia cu aceea care a transformat de curând psihologia. Motive de a spera, în viitor, un progres rapid al sociologiei.

II. – Corolare imediate ale regulii precedente:

1) A depărta din știință toate prenoțiunile. Despre punctul de vedere mistic, care se opune aplicării acestei reguli.

2) Modul de a constitui obiectul pozitiv al cercetării: a grupa faptele după caracterele lor exterioare comune. Raporturi ale conceptului astfel format cu conceptul vulgar. Exemple de greșeli la care te expui neținând seama de această regulă sau aplicând-o rău: Spencer și teoria sa asupra evoluției căsătoriei; Garofalo și definiția sa a crimei; eroarea comună care refuză societăților inferioare o morală. Exterioaritatea caracterelor care intră în aceste definiții inițiale nu constituie un obstacol la explicările științifice.

3) Aceste caractere exterioare trebuie, pe deasupra, să fie cât mai obiective posibil. Mijlocul de a ajunge la aceasta: a privi faptele sociale prin partea în care se înfățișează izolate de manifestările lor individuale.

CAPITOLUL III (p. 75)

Reguli privitoare la deosebirea dintre normal și patologic

Utilitatea teoretică și practică a acestei deosebiri. Trebuie ca ea să fie posibilă științificește pentru ca știința să poată sluji la direcțiunea conduitei.

I. – Cercetarea criteriilor întrebuate obișnuit: durerea nu este semnul distinctiv al bolii, căci ea face parte din starea de sănătate; nici micșorarea sorților de supraviețuire, căci ea este produsă uneori de fapte normale (bătrânețe etc.) și ea nu rezultă necesar din boală; mai mult, criteriul acesta este foarte adesea inaplicabil, mai ales în sociologie.

Boala deosebită de starea de sănătate ca anormalul de normal. Tipul mijlociului sau specific. Necesitatea de a ține socoteală de vârstă spre a determina dacă faptul este normal sau nu. Cum această definiție a patologicului coincide în general cu conceptul curent al bolii: anormalul este accidentalul; de ce anormalul, în general, constituie ființa în stare de inferioritate.

II. – Folosul de a verifica rezultatele metodei precedente căutând cauzele normalității faptului, adică ale generalității sale. Necesitatea de a proceda la această verificare când e vorba de fapte raportându-se la societăți care nu și-au isprăvit istoria lor. De ce acest al doilea criteriu nu poate fi întrebuit decât cu titlu complementar și în al doilea rând.

Enunțarea regulilor.

III. – Aplicarea acestor reguli la câteva cazuri, îndeosebi la chestiunea crimei. De ce existența unei criminalități este un fenomen normal. Exemple de greșeli în care cazi când nu urmezi aceste reguli. Știința însăși devine imposibilă.

CAPITOLUL IV (p. 96)

Reguli relative la constituirea tipurilor sociale

Deosebirea normalului și anormalului implică constituirea de spețe sociale. Utilitatea acestui concept de speță, mijlocitor între noțiunea de *genus homo* și aceea de societăți particulare.

I. – Mijlocul de a le constitui nu este să procedezi prin monografii. Imposibilitatea de a ajunge pe această cale. Inutilitatea clasificării care ar fi construită astfel. Principiul metodei de aplicat: a distinge societățile după gradul lor de compunere.

II. – Definiția societății simple: hoarda. Exemple de câteva chipuri în care societatea simplă se compune cu ea însăși și compusele sale între ele.

Înlăuntrul spețelor astfel constituite, a distinge varietăți, după cum segmentele componente au tendința a se uni sau nu.

Enunțarea regulii.

III. – Cum ceea ce precedă demonstrează că sunt spețe sociale. Diferențe în natura speței din biologie și din sociologie.

CAPITOLUL V (p. 105)

Reguli relative la explicarea faptelor sociale

I. – Caracterul finalist al explicărilor obișnuite. Utilitatea unui fapt nu-i explică existența. Dualitatea celor două chestiuni, stabilită prin faptele de supraviețuire, prin independența organului și a funcției și diversitatea de servicii pe care le poate face treptat o aceeași instituție. Necesitatea cercetării cauzelor eficiente ale faptelor sociale. Importanța preponderentă a acestor cauze în sociologie, demonstrată prin generalitatea practicilor sociale, chiar și cele mai amănunțite. Cauza eficientă trebuie să fie deci determinată independent de funcție. De ce prima cercetare trebuie să o precedă pe a doua. Utilitatea acesteia din urmă.

II. – Caracterul psihologic al metodei de explicare urmată în general. Această metodă nu ține seama de natura faptului social, care este ireductibilă la fapte psihice în virtutea definiției sale. Faptele sociale nu pot fi explicate decât prin fapte sociale.

Cum se face să fie așa, deși societatea n-are ca materie decât conștiințe individuale. Importanța faptului asociației care dă naștere unei ființe noi și unei noi ordini de realități. Întreruperea dintre sociologie și psihologie, analoagă cu aceea care separă biologia de științele fizico-chimice.

Dacă această propoziție se aplică la faptul formării societății.

Raport pozitiv al faptelor psihice și al faptelor sociale. Primele sunt materia nedeterminată pe care factorul social o transformă: exemple. Dacă sociologii le-au atribuit un rol mai direct în geneza vieții sociale, este fiindcă au luat ca fapte psihice stări de conștiință care nu sunt decât fenomene sociale transformate.

Alte dovezi în sprijinul aceleiași propoziții: 1) independența faptelor sociale față de factorul etnic, care este de ordine organico-psihică; 2) evoluția socială nu este explicabilă prin cauze pur psihice.

Enunțarea regulilor în această privință. Fiindcă aceste reguli sunt nesocotite, explicările sociologice au un caracter prea general, care le discreditează. Necesitatea unei culturi propriu sociologice.

III. – Importanța primară a faptelor de morfologie socială în explicările sociologice: mediul intern este originea oricărui proces social de oarecare însemnătate. Rolul îndeosebi de preponderent al elementului uman din acest mediu. Problema sociologică constă deci mai ales în a găsi proprietățile acestui mediu care au cea mai multă acțiune asupra fenomenelor sociale. Două feluri de caractere răspund în particular la această condiție: volumul societății și densitatea dinamică măsurată prin gradul tendinței de unificare a segmentelor. Mediile interne secundare; raportul lor cu mediul general și cu detaliul vieții colective.

Importanța acestei noțiuni a mediului social. Dacă nu se primește, sociologia nu mai poate stabili raporturi de cauzalitate, ci numai raporturi de succesiune, nepermițând previziunea științifică: exemple împrumutate de la Comte și Spencer. Importanța aceleiași noțiuni spre a explica cum valoarea utilă a practicilor sociale poate varia fără să depindă de orânduiri arbitrare. Raportul acestei chestiuni cu aceea a tipurilor sociale.

Viața socială astfel concepută depinde de cauze interne.

IV. – Caracterul general al acestei concepții sociologice. Pentru Hobbes, legătura dintre psihic și social este sintetică și artificială; pentru Spencer și economiști, ea este naturală, însă analitică; pentru noi, ea este naturală și sintetică. Cum aceste două caractere sunt conciliabile. Consecințe generale care rezultă.

CAPITOLUL VI (p. 130)

Reguli privitoare la producerea probei

I. – Metoda comparativă sau experimentarea indirectă este metoda probei în sociologie. Inutilitatea metodei numite istorică de Comte. Răspuns obiecțiilor lui Mill cu privire la aplicarea metodei comparative în sociologie. Importanța principiului: *unui același efect îi corespunde totdeauna o aceeași cauză.*

II. – De ce, dintre procedeele diverse ale metodei comparative, metoda variațiilor concomitente este instrumentul prin excelență al cercetării în sociologie; superioritatea sa: 1) întrucât ea atinge legătura cauzală prin lăuntru; 2) întrucât ea permite întrebuintarea de documente mai alese și mai bine criticate. Sociologia, deși redusă la un singur procedeu, nu se găsește față de alte științe într-o stare de inferioritate, din cauza bogăției variațiilor de care dispune sociologul. Însă necesitatea de a nu compara decât serii continue și întinse de variații, iar nu variații izolate.

III. – Diferite moduri de a compune aceste serii. Cazuri în care termenii lor pot fi împrumutați de la o singură societate. Cazuri în care trebuie să-i împrumutăm

de la societăți diferite, dar de aceeași speță. Cazuri în care trebuie să comparăm spețe diferite. De ce cazul acesta este cel mai general. Sociologia comparată este sociologia însăși.

Precauții de luat spre a evita unele erori în cursul acestor comparații.

CONCLUZIE (p. 142)

Caractere generale ale acestei metode:

1. Independența sa față de orice filozofie (independență care este utilă filozofiei înseși) și față de doctrinele practice. Raporturile sociologiei cu aceste doctrine. Cum ea permite să domine toate partidele.

2. Obiectivitatea sa. Faptele sociale considerate ca lucruri. Cum acest principiu domină toată metoda.

3. Caracterul său sociologic: faptele sociale explicate păstrându-se totuși specificitatea lor; sociologia ca știință autonomă.

Cucerirea acestei autonomii este progresul cel mai însemnat ce-i rămâne de făcut sociologiei.

Autoritatea mai mare a sociologiei astfel practicate.

Până acum, sociologii nu s-au gândit mai deloc să caracterizeze și să definească metoda pe care o aplică în studiul faptelor sociale. Așa că, în toată opera lui Spencer, problema metodologică n-are nici un loc; căci *Introducerea la știința socială*, al cărei titlu te-ar putea face să crezi aceasta, este făcută să demonstreze greutățile și posibilitatea sociologiei, iar nu să arate procedeele de care ea trebuie să se slujească. E drept că Mill s-a ocupat îndeajuns de chestiune¹; dar el n-a făcut decât să treacă prin sita dialecticii sale ceea ce Comte spusese în această privință, fără să mai adauge nimic cu adevărat personal. Un capitol din *Curs de filozofie pozitivă*, iată deci aproape singurul studiu original și de seamă pe care îl avem în această materie².

Această nepăsare aparentă n-are, de altfel, nimic care ar trebui să ne mire. Într-adevăr, marii sociologi de care am amintit n-au ieșit deloc din generalitățile asupra naturii societăților, asupra raporturilor regnului social cu cel biologic, asupra mersului general al progresului; chiar voluminoasa sociologie a lui Spencer n-are alt scop decât să arate cum legea evoluției universale se aplică societăților. Dar, spre a trata aceste chestiuni filozofice, nu sunt necesare procedee speciale și complexe. Era de ajuns deci de a cântări meritele comparate ale deducției și inducției și a face o anchetă sumară asupra mijloacelor celor mai generale de care dispune cercetarea sociologică. Însă rămâneau nedeterminate precauțiile privitoare la observația faptelor, chipul în care problemele principale aveau să fie puse, direcția în care cercetările trebuie conduse, practicile speciale care le pot permite să fie duse la capăt, precum și regulile care trebuie să prezideze la administrarea probelor.

Un total fericit de împrejurări, printre care se cuvine a pune în primul rând actul de inițiativă care a creat pentru noi un curs regulat de sociologie la Facultatea de Litere din Bordeaux, îngăduindu-ne să ne dedăm de timpuriu la studiul științei sociale și chiar să facem din el obiectul ocupațiilor noastre profesionale, ne-a arătat cum să ieșim din aceste chestiuni prea generale și să începem să tratăm un număr oarecare de probleme particulare. Prin urmare, am fost aduși, prin chiar

1) *Sistem de logică*, cartea VI, cap. VII-XII.

2) V, ed. a II-a, p. 294-336.

forța lucrurilor, să ne facem o metodă mai definită, credem, mai exact adaptată la natura particulară a fenomenelor sociale. Tocmai aceste rezultate ale practicii noastre am vrea să le expunem aici în totalitatea lor și să le supunem discuției. Fără îndoială, ele sunt cuprinse implicit în cartea pe care am publicat-o de curând despre diviziunea muncii sociale. Dar ni se pare că este de un oarecare interes să le desprindem și să le formulăm aparte, însoțindu-le de probele lor și ilustrându-le cu exemple împrumutate fie din această lucrare, fie din lucrări încă inedite. Ne vom putea da seama mai bine astfel de orientarea pe care am vrea să încercăm a o da studiilor sociologice.

CAPITOLUL I

Ce este un fapt social?

Înainte de a căuta care este metoda potrivită în studiul faptelor sociale, e bine să știm care sunt faptele numite astfel.

Chestiunea este cu atât mai necesară, cu cât se întrebuintează această denumire fără multă precizie. Ea slujește obișnuit spre a arăta aproape toate fenomenele ce se petrec înlăuntrul societății; numai ca ele să prezinte oricât de puțin, cu oarecare generalitate, vreun interes social. Dar în chipul acesta nu există, așa-zicând, evenimente omenești care să nu se poată chema sociale. Fiecare individ bea, doarme, mănâncă, judecă, și societatea are tot interesul ca aceste funcții să se exercite regulat. Dacă deci aceste fapte ar fi sociale, sociologia n-ar avea obiectul ei propriu și domeniul său s-ar confunda cu acela al biologiei și al psihologiei.

Însă, de fapt, există în orice societate un grup determinat de fenomene care se deosebesc prin caractere anumite de cele studiate de alte științe ale naturii.

Când îmi îndeplinesc datoria mea de frate, de soț sau de cetățean, când îndeplinesc obligațiile pe care le-am contractat, eu îmi fac datorii care sunt definite în afară de mine și de actele mele, în drept și în da-tină. Chiar atunci când ele sunt de acord cu sentimentele mele proprii și le simt realitatea în mine însumi, aceasta nu încetează de a fi obiectivă; căci nu sunt eu cel care le-a făcut, ci le-am primit prin educație. De câte ori, de altfel, se întâmplă ca noi să nu ne dăm seama cu de-amă-nuntul de obligațiile pe care le avem și că, spre a le cunoaște, avem

nevoie să consultăm Codul și pe interpreții săi autorizați! Tot așa cu credințele și practicile vieții sale religioase, credinciosul le-a găsit de-a gata la nașterea sa; dacă ele existau înaintea lui, înseamnă că ele existau în afară de el. Sistemul de semne de care mă slujesc în exprimarea gândirii mele, sistemul de monede pe care-l întrebuițez ca să-mi plătesc datoriile, instrumentele de credit pe care le folosesc în relațiile mele comerciale, practicile urmate în meseria mea etc. etc. funcționează independent de întrebuițările pe care le dau eu. Dacă s-ar lua pe rând toți membrii din care este compusă societatea, cele zise mai înainte vor putea fi repetate pentru fiecare dintre ei. Iată deci feluri de a lucra, de a gândi și de a simți care înfățișează această proprietate deosebită că ele există în afară de conștiințele individuale.

Nu numai aceste tipuri de conduită sau de gândire sunt exterioare individului, ci ele sunt înzestrate cu o putere imperativă și coercitivă în virtutea căreia ele i se impun, cu voia ori fără voia lui. Fără îndoială, când eu mă conformez ei în toată bunăvoia, această constrângere nu este sau se face puțin simțită, fiind de prisos. Dar ea nu este mai puțin un caracter intrinsec al acestor fapte, și dovada e că ea se afirmă îndată ce eu încerc să mă împotrivesc ei. Dacă eu încerc să încalc regulile dreptului, ele reacționează contra mea astfel ca să împiedice actul meu, dacă mai e timp, sau să-l desființeze și să-l restabilească sub forma lui normală, dacă este săvârșit și reparabil, sau să mă facă să-l ispășesc, dacă nu poate fi reparat altfel. E vorba de maxime curat morale? Atunci conștiința publică oprește orice act care le jigneste, prin supravegherea pe care ea o exercită asupra conduitei cetățenilor și prin pedepsele speciale de care ea dispune. În alte cazuri, constrângerea este mai puțin violentă, dar nu încetează de a exista. Dacă nu mă supun convențiilor lumii, dacă în îmbrăcămintă nu țin nici o socoteală de obiceiurile urmate în țara mea și în clasa mea, râsul pe care-l provoc, depărtarea la care sunt ținut produc, deși într-un chip mai ușor, ca și o pedeapsă propriu-zisă. Aiurea, constrângerea nu este mai puțin eficace, deși poate fi numai indirectă. Nu sunt obligat să vorbesc franțuzește cu compatrioții mei, nici să întrebuițez monedele legale; dar e imposibil să fac altfel. Dacă aș încerca să scap de această necesitate, încercarea mea ar cădea rușinos. Ca industriaș, nimic nu mă oprește să lucrez cu procedee și metode dintr-alt veac; dar, dacă o fac, mă voi ruina cu siguranță. Atunci, chiar când, de fapt, eu pot să mă desfac de aceste reguli și să le încalc cu succes, niciodată însă nu

pot fără a fi silit să lupt contra lor. Chiar când ele sunt în cele din urmă înlăturate, ele fac de ajuns să se simtă puterea lor de constrângere prin rezistența pe care o opun. Nu există novator, chiar fericit, ale cărui întreprinderi să nu ajungă a se ciocni de opoziții de acest fel.

Iată deci o ordine de fapte care înfățișează caractere foarte speciale: ele constau în feluri de a lucra, de a gândi și de a simți exterioare individului și care sunt înzestrate cu o putere de constrângere în virtutea căreia ele i se impun. Prin urmare, ele n-ar putea să se confunde cu fenomenele organice, fiindcă ele constau în reprezentări și acțiuni, nici cu fenomenele psihice, care n-au ființă decât în conștiința individuală și prin ea. Ele alcătuiesc deci o speță nouă, și lor le trebuie dată și păstrată calificarea de *sociale*. Ea li se potrivește, căci e limpede că, neavând ca substrat individul, ele nu pot să aibă altul decât societatea, fie societatea politică în întregimea sa, fie vreunul dintre grupurile parțiale pe care ea le cuprinde, confesiuni religioase, școli politice, literare, corporații profesionale etc. Pe de altă parte, numai lor singure li se potrivește; căci termenul de „social“ n-are înțeles definit decât cu condiția să arate numai fenomene care nu intră în nici una dintre categoriile de fapte deja constituite și numite. Ele sunt deci domeniul propriu al sociologiei. E drept că vorba aceasta „constrângere“, prin care noi le definim, riscă să sperie pe partizanii zeloși ai unui individualism absolut. Deoarece ei cred că individul este cu desăvârșire autonom, li se pare că-l micșorează ori de câte ori îl fac să simtă că nu atârnă numai de el însuși. Însă fiindcă astăzi nu se poate tăgădui că cele mai multe dintre ideile și tendințele noastre nu sunt elaborate de noi, ci ne vin din afară, ele nu pot pătrunde în noi decât impunându-se; atâta tot vrea să însemne definiția noastră. Se știe, de altminteri, că orice constrângere socială nu este neapărat exclusivă cu personalitatea individuală¹.

Cu toate acestea, fiindcă exemplele pe care le-am citat mai sus (reguli juridice, morale, dogme religioase, sisteme financiare etc.) constau toate în credințe și în practici formate, s-ar putea crede, după ceea ce precedă, că nu este fapt social decât acolo unde este organizație definită. Dar sunt și alte fapte care, fără a înfățișa aceste forme cristalizate, au și aceeași obiectivitate, și același ascendent asupra individului.

1) Nu se poate spune, de altfel, că orice constrângere este normală. Vom reveni mai departe asupra acestui punct.

Acestea sunt așa-zisele curente sociale. Astfel, într-o adunare, marile mișcări de entuziasm, de indignare, de milă care se produc n-au ca izvor nici o conștiință particulară.

Ele ne vin la fiecare dintre noi din afară și sunt în stare să ne târască fără voia noastră. Desigur, se poate întâmpla ca, lăsându-mă cu totul în voia lor, să nu simt apăsarea pe care ele o fac asupra mea. Însă ea se accentuează îndată ce încerc să lupt contra lor. Dacă ar încerca numai un individ să se opună la una dintre aceste manifestări colective, și sentimentele tăgăduite de el se întorc în contra lui. Iar, dacă această putere de constrângere externă se afirmă cu o asemenea hotărâre în cazurile de rezistență, e pentru că ea există, deși inconștientă, în cazurile contrare. Noi suntem atunci victime ale unei iluzii, care ne face să credem că am elaborat noi înșine ceea ce ni s-a impus din afară. Însă, dacă bunăvoința cu care ne lăsăm în voia lor ascunde înrăurirea suferită, ea n-o suprimă. Astfel, și aerul nu încetează de a ne apăsa, deși noi nu-i simțim greutatea. Atunci chiar când am colaborat în chip spontan din partea noastră la emoția comună, impresia pe care am resimțit-o este cu totul alta decât cea încercată dacă am fi fost singuri. De aceea, o dată ce adunarea s-a despărțit și aceste influențe sociale au încetat să lucreze asupra noastră și ne regăsim singuri cu noi înșine, sentimentele prin care am trecut ne fac efectul a ceva străin, în care nu ne mai recunoaștem. Noi ne dăm seama atunci că le-am suferit mult mai mult decât le-am făcut. Se întâmplă chiar că ele ne fac groază, într-atât ele erau contrare naturii noastre. Astfel indivizi cu totul nesupărători, cei mai mulți, pot, când sunt reuniți în mulțime, să se lase duși la acte de cruzime. Dar ceea ce spunem despre aceste explozii trecătoare se aplică identic la aceste mișcări de opinie mai durabile care se produc mereu în jurul nostru, fie în toată întinderea societății, fie în cercuri mai restrânse asupra materiilor religioase, politice, literare, artistice etc.

Se poate, de altfel, confirma printr-o experiență caracteristică această definiție a faptului social, căci ajunge să observăm chipul în care sunt crescuți copiii. Când privești faptele așa cum sunt și cum au fost totdeauna, îți sare în ochi că orice educație constă într-o efortare neîncetată spre a impune copilului feluri de a vedea, de a simți și de a lucra la care el n-ar fi ajuns de la sine. De la începutul vieții sale, noi îl constrângem să mănânce, să bea, să doarmă la ceasuri regulate, îl constrângem la curățenie, la liniște și supunere; mai târziu, îl constrângem să învețe a ține seama de altul, a respecta obiceiurile, convențiile,

il constrângem la muncă etc., etc. Dacă cu timpul această constrângere încetează de a fi simțită, este că ea dă naștere pe nesimțite la obiceiuri, la tendințe interne care o fac de prisos, dar n-o înlocuiesc decât pentru că ele derivă din ea. Este adevărat că, după Spencer, o educație rațională ar trebui să dezaprobe astfel de procedee și să-l lase pe copil să lucreze în deplină libertate; cum însă această teorie pedagogică n-a fost niciodată practică de nici un popor cunoscut, ea nu constituie decât un *desideratum* personal, nu un fapt care ar putea fi opus faptelor precedente. Tocmai, ceea ce le face pe acestea din urmă deosebit de instructive este că educația are ca obiect de a face ființa socială; se poate deci vedea în ea, ca într-o prescurtare, în ce chip s-a alcătuit aceasta în istorie. Această înrăurire pe care o suferă copilul în orice clipă este însăși aceea a mediului social care caută să-l formeze după chipul său, iar reprezentanții și mijlocitorii săi nu sunt decât părinții și dascălii.

Așa că nu generalitatea lor poate sluji să caracterizeze fenomenele sociologice. O gândire care se regăsește în toate conștiințele particulare, o mișcare pe care o repetă toți indivizii nu sunt din această pricină fapte sociale. Dacă s-a găsit de ajuns acest caracter spre a le defini, e pentru că au fost confundate pe nedrept cu ceea ce s-ar putea numi încarnațiile lor individuale. Ceea ce le constituie sunt credințele, tendințele, practicile grupului luate colectiv; cât despre formele pe care le îmbracă stările colective trecând în indivizi, sunt lucruri de alt soi. Demonstrația categorică a acestei dualități de natură se vede în aceea că aceste două ordine de fapte se înfățișează adesea în stare disociată. Într-adevăr, unele dintre aceste moduri de a lucra sau de a gândi câștigă, în urma repetiției, un fel de consistență care le formează oarecum și le izolează de evenimentele particulare care le reflectă. Ele capătă astfel un corp, o formă sensibilă proprie lor și constituie o realitate *sui generis*, foarte deosebită de faptele individuale care o manifestă. Obșnuința colectivă nu există numai în stare imanentă în actele succesive pe care le determină, ci, printr-un privilegiu fără exemplu în regnul biologic, ea se exprimă odată pentru totdeauna într-o formulă, care se repetă din gură în gură, care se transmite prin educație și se fixează chiar prin scris. Astfel este originea și natura regulilor juridice, morale, a aforismelor și dictoanelor populare, a articolelor de credință în care sectele religioase sau politice condensează credințele lor, coduri de gust pe care le făuresc secolele literare etc. Nici una dintre ele nu

se regăsește de-a ntregul în aplicațiile ei de către particulari, căci ele pot exista și fără a fi aplicate în timpul de față.

* Fără îndoială, această disociere nu se înfățișează totdeauna cu aceeași limpezime. Ajunge însă ca ea să existe netăgăduit în cazurile importante și numeroase amintite de noi, spre a dovedi că faptul social este deosebit de ecourile sale individuale. De altminteri, atunci chiar când ea nu este dată imediat observației, putem s-o realizăm cu ajutorul unor artificii de metodă; este indispensabil chiar de a purcede la această lucrare, dacă vrem să desfacem faptul social de orice amestec, spre a-l observa în stare curată. Astfel, sunt unele curente de opinie care ne împing, cu o intensitate neegală, după timpuri și țări, unul la căsătorie, de pildă, un altul la suicid sau la o natalitate mai mult ori mai puțin puternică etc. Vădit ele sunt fapte sociale. La prima dată, ele par nedespărțite de formele pe care le iau în cazurile particulare. Dar statistica ne dă mijlocul de a le izola. Ele sunt, într-adevăr, figurate nu fără exactitate prin procentul natalității, al căsătoriilor, al sinuciderilor, adică prin numărul obținut din împărțirea totalului mijlociu anual al căsătoriilor, nașterilor, morților voluntare prin acela al oamenilor la vârsta căsătoriei, a procreării, a suicidului¹. Căci, cum fiecare dintre aceste cifre cuprinde toate cazurile particulare fără deosebire, împrejurările individuale care pot avea vreo parte în producerea fenomenului se neutralizează aici reciproc, și deci nu contribuie să-l determine. Ceea ce el exprimă este o oarecare stare a sufletului colectiv.

Iată ce sunt fenomenele sociale dezbrăcate de orice element străin. Cât despre manifestările lor particulare, ele au, desigur, ceva social, fiindcă reproduc în parte un model colectiv; dar fiecare dintre ele atârnă încă și într-o mare parte de constituția organico-psihică a individului, de împrejurările particulare în care el este așezat. Ele nu sunt deci fenomene propriu sociologice. Ele țin deodată de două domenii și s-ar putea numi socio-psihice. Ele îl interesează pe sociolog fără a alcătui obiectul imediat al sociologiei. Se găsesc tot așa înlăuntrul organismului fenomene de natură mixtă studiate de științe mixte, cum este chimia biologică.

Se va zice însă că un fenomen nu poate fi colectiv decât dacă este comun tuturor membrilor societății sau, cel puțin, celor mai mulți dintre ei, și deci dacă este general. Desigur, dar dacă el e general, este

1) Nu la orice vârstă și nici la toate vârstele sinuciderea nu se face cu aceeași tărie.

numai ca fiind colectiv (adică mai mult sau mai puțin obligatoriu), nici vorbă ca el să fie colectiv fiindcă este general. Este o stare a grupului, care se repetă la indivizi pentru că li se impune. El există în fiecare parte deoarece este în întreg, departe de a fi în întreg fiindcă este în părțile sale. Ceea ce este mai ales vădit pentru aceste credințe și practici care ne sunt transmise de-a gata de generațiile anterioare; noi le primim și le adoptăm pentru că, fiind totodată o operă colectivă și o operă seculară, ele sunt învestite cu o autoritate aparte pe care am învățat să o recunoaștem și să o respectăm prin educație. Dar este de notat că nesfârșita mulțime a fenomenelor sociale ne vine pe această cale. Atunci însă chiar când faptul social este datorat, în parte, colaborării noastre directe, el nu este de altă natură. Un sentiment colectiv, care izbucnește într-o adunare, nu exprimă de-a dreptul ce era comun între toate sentimentele individuale. El este cu totul altceva, după cum am arătat. El este o rezultată a vieții comune, un produs al acțiunilor și reacțiunilor care se petrec între conștiințele individuale; iar dacă el răsună în fiecare dintre ele, o face în virtutea energiei speciale pe care o datorează tocmai originii sale colective. Dacă toate inimile vibrează la unison, aceasta nu e o urmare a unui acord spontan și prestabilit; ci numai aceeași forță le mișcă în același sens. Fiecare este târât de toți.

Ajungem deci să ne reprezentăm în chip precis domeniul sociologiei. El nu cuprinde decât un grup determinat de fenomene. Un fapt social se recunoaște după puterea de constrângere externă pe care o exercită sau e în stare s-o exercite asupra indivizilor; iar prezența acestei puteri se recunoaște, la rândul său, fie după existența vreunei sancțiuni determinate, fie după rezistența pe care faptul o opune oricărei întreprinderi individuale cu tendința de a-l ataca. Cu toate acestea, îl putem defini și prin difuziunea pe care o prezintă înlăuntrul grupului, numai dacă, ținând seama de observațiile precedente, avem grijă să adăugăm ca a doua și esențială caracteristică că el există independent de formele individuale pe care le capătă prin difuziune. Acest din urmă criteriu este chiar, într-unele cazuri, mai ușor de aplicat decât cel precedent. Într-adevăr, constrângerea este ușor de constatat când se traduce în afară printr-o reacțiune directă a societății, cum este cazul pentru drept, morală, credințe, obiceiuri și chiar mode. Însă când ea nu este decât indirectă, ca aceea exercitată de o organizare economică, ea nu este totdeauna tot așa de bine observată. Generalitatea îmbinată cu obiectivitatea pot fi atunci mai ușor de stabilit. De altfel, această a

două definiție nu este decât o altă formă a celei dintâi; căci, dacă un fel de a se conduce care există în afara conștiințelor individuale se generalizează, n-o poate face decât impunându-se¹.

Cu toate acestea, ne-am putea întreba dacă această definiție este completă. Într-adevăr, faptele care ne-au dat temeiul ei sunt toate *feluri de a face*; ele sunt de ordine psihologică. Sunt însă și *feluri de a fi* colective, adică fapte sociale de ordin anatomic sau morfologic. Sociologia nu poate să se lipsească de ceea ce privește substratul vieții colective. Totuși, numărul și natura părților elementare din care e compusă societatea, chipul în care ele sunt așezate, gradul de încheiere la care au ajuns, împărțirea populației pe suprafața teritoriului, numărul și natura căilor de comunicație, forma locuințelor etc. nu par de la prima vedere a putea să se reducă la chipuri de a lucra, de a simți sau de a gândi.

Însă, mai întâi de toate, aceste fenomene felurite prezintă aceeași caracteristică ce ne-a servit să le definim pe celelalte. Aceste feluri de a fi se impun individului tot așa ca și felurile de a face de care am vorbit. Într-adevăr, când vrem să cunoaștem modul în care o societate este împărțită politiceste și în care sunt combinate aceste împărțiri, fuziunea mai mult ori mai puțin deplină ce există între ele, nu putem ajunge la aceasta cu ajutorul unei cercetări materiale și prin observații geografice; căci aceste împărțiri sunt morale chiar atunci când au vreo bază în natura fizică. Numai prin dreptul public e posibil să studiem această organizație, căci dreptul e cel care o determină, tot așa cum el determină relațiile noastre domestice și cetățenești. Deci el nu este

1) Se vede cât se depărtează această definiție a faptului social de aceea care slujește drept temei sistemului ingenios al lui Tarde. Mai întâi, trebuie să declarăm că cercetările noastre nu ne-au făcut să constatăm nicăieri această influență precumpănitoare atribuită de Tarde imitației în nașterea faptelor colective. Mai mult, din definiția precedentă, care nu este o teorie, ci un simplu rezumat al datelor imediate ale observației, pare chiar a rezulta că imitația nu doar nu exprimă totdeauna, ci chiar nu exprimă niciodată ce este esențial și caracteristic în faptul social. Neîndoios, orice fapt social este imitat, el are, cum am arătat, o tendință de a se generaliza, dar aceasta fiindcă este social, adică obligatoriu. Puterea lui de expansiune este nu cauza, ci efectul caracterului său sociologic. Dacă încă faptele sociale ar fi singurele care produc această urmare, imitația ar putea sluji, dacă nu să le explice, cel puțin să le definească. Dar o stare individuală care se restrânge nu încetează prin aceasta de a fi individuală. Și încă, se poate întreba dacă cuvântul „imitație“ este tocmai cel care se potrivește, spre a arăta o propagare datorată unei influențe coercitive. Sub această expresie unică se confundă fenomene foarte deosebite și care ar avea nevoie să fie deosebite.

mai puțin obligatoriu. Dacă populația se îngrămădește în orașele noastre în loc să se împrăștie la țară, aceasta este din pricina unui curent de opinie, imbold colectiv care impune indivizilor această concentrare. Noi nu putem să alegem forma caselor noastre mai mult ca pe aceea a hainelor noastre; cel puțin, una este obligatorie în aceeași măsură ca și cealaltă. Căile de comunicație determină într-un chip hotărât sensul în care se fac migrațiile interioare și schimburile, și chiar intensitatea acestor schimburi și migrații etc. etc. Prin urmare, ar fi cel puțin un mijloc de a adăuga la lista fenomenelor enumerate ca prezentând semnul deosebit al faptului social o categorie mai mult; iar, fiindcă această enumerare nu avea nimic riguros exhaustiv, adaosul n-ar fi indispensabil.

El nu este însă nici folositor; căci aceste feluri de a fi nu sunt decât feluri de a fi consolidate. Structura politică a unei societăți nu este decât modul în care felurilele segmente care o compun au luat obiceiul de a trăi unele cu altele. Dacă raporturile lor sunt strânse prin tradiție, segmentele caută să se contopească; iar, în caz contrar, să se deosebească. Tipul de locuință care ni se impune nu este decât chipul în care toată lumea în jurul nostru și, în parte, generațiile anterioare s-au obișnuit să construiască casele. Căile de comunicație nu sunt decât albia pe care și-a săpat-o lui însuși, curgând în aceeași direcție, curentul regulat al schimburilor și al migrațiilor etc. Fără îndoială, dacă fenomenele de ordin morfologic ar fi singurele care să prezinte această fixitate, s-ar putea crede că ele alcătuiesc o speță aparte. Însă o regulă juridică este o așezare nu mai puțin permanentă decât un tip de arhitectură, și totuși este un fapt fiziologic. O simplă maximă morală este, desigur, mai maleabilă, dar ea are forme mult mai rigide decât un simplu obicei profesional sau o modă. Astfel că există o întreagă gamă de nuanțe care, fără întrerupere, leagă faptele de structură cele mai caracterizate cu aceste curente libere ale vieții sociale, care nu sunt, încă, turnate în nici un tipar definit. Deci între ele sunt numai diferențe în gradul de consolidare pe care îl înfățișează. Unele și altele nu sunt decât viața mai mult ori mai puțin cristalizată. Greșit, poate că e bine să păstrăm numele de „morfologice“ faptelor sociale care privesc substratul social, dar cu condiția de a nu pierde din vedere că ele sunt de aceeași natură ca celelalte. Definiția noastră va cuprinde deci tot ce este de definit dacă zicem: *Este fapt social orice fel de a face, fixat sau nu, capabil să exercite asupra individului o constrângere exterioară; sau, încă,*